

Diskursernas kamp

En diskursanalys av
Sveriges politik för global utveckling

Charlotte Lundqvist
Sanna Persson
Linn Rådström

Abstract

Vårt syfte med uppsatsen är att undersöka om det skett en förändring i svensk utvecklingspolitik sedan de nya riktlinjerna lanserades i propositionen PGU från 2002. Vårt mål är att urskilja vilka diskurser som är genomgående, hur dessa diskurser relationellt har påverkat varandra och hur de inbördes har förändrats över tid. Hur ser regeringen på utveckling, fattigdom och bistånd? Har det skett en förändring över tid, mellan de diskurser vi identifierar? Teorin och metoden vi använder är kritisk diskursanalys, där vi med hjälp av lingvistiska textanalytiska redskap urskiljer och analyserar diskurser. Vi kopplar också den kritiska diskursanalysen till postkolonialismen. Materialet vi har valt att utgå ifrån är propositionen med namnet Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling samt en resultatredovisning från 2007. Vi har i vår analys lyckats urskilja fyra diskurser, en fattigdoms- och rättighetsdiskurs, en nyliberal diskurs, en säkerhetsdiskurs och en diskurs som vi benämner Sverige som norm. Vi har kunnat utläsa att utvecklingspolitiken delvis lämnat fattigdomsperspektivet och att nyliberalismen fått ökat inflytande, vilket vi kopplar till en pågående kamp mellan de oförenliga diskurserna.

Nyckelord: Postkolonial diskurs, Politik för global utveckling, PGU, bistånd, utveckling

Innehållsförteckning

1	Inledning	1
1.1	Problemformulering	1
1.2	Syfte och frågeställningar	2
2	Material	3
2.1	Politik för global utveckling	3
3	Teori och metod	5
3.1	Diskursanalys	6
3.1.1	Vad är diskurs?.....	6
3.1.2	Kritisk diskursanalys som teori.....	6
3.1.3	Kritisk diskursanalys som metod.....	7
3.2	Postkolonial teori.....	8
3.3	Vår förförståelse.....	9
3.4	Disposition.....	9
4	Bakgrund	10
4.1	Utvecklingsbegreppets idéhistoria	10
4.2	Svensk biståndspolitik sedan 1960-talet.....	11
5	Analys	13
5.1	Diskursen om de fattigas perspektiv och rättighetsperspektivet	13
5.2	Nyliberal diskurs	15
5.3	Säkerhetsdiskurs.....	18
5.4	Sverige som norm.....	20
6	Slutdiskussion och slutsatser	23
6.1	”Diskursernas kamp”	23
6.2	Framtida forskning	25
7	Referensförteckning	26

1 Inledning

1.1 Problemformulering

”Halvera fattigdomen till år 2015”

(ur Millenniedeklarationen, definierad av världens ledare 2000)

År 2000 fattades beslutet ovan av världens länder. Nu skulle fattigdomen halveras! Åtta mätbara mål utarbetades för att nå ökad utveckling och fattigdomsbekämpning och att halvera hungern och fattigdomen på 15 år. (Svenska FN-förbundet 2008-05-05)

Med Milleniemålen i åtanke utarbetades regeringspropositionen Politik för global utveckling (PGU) år 2002 som sedan godkändes av Sveriges Riksdag 2003. Freds- och konfliktforskaren Bertil Odén beskriver PGU:n som ambitiös och menar att det var *”[d]en viktigaste nationella händelsen på utvecklingssamarbetets område...”* under 2000-talet (Odén 2006:134). Målet med utvecklingspolitiken är, enligt PGU 2002, ökad koherens och att de fattigas perspektiv och ett rättviseperspektiv ska genomsyra alla politikområden. Tiden kring och efter propositionen var menar Odén betydelsefull och *”[b]iståndsarenan år 2005 var alltså fylld med ambitiösa internationella och svenska initiativ och retoriken kring utvecklingssamarbetet var mer positiv än på länge.”*(2006:15)

I och med den borgerliga alliansens valseger 2006 fick Sverige en liberal regering och året senare lanserade biståndsminister Gunilla Carlsson *”en ny utvecklingspolitik”* (Carlsson, Gunilla, DN Debatt 2007-08-27), som bland annat innebar en kraftig reducering av antalet samarbetsländer. Efter reformerna kommer mottagarländerna att omfatta ett 30-tal i kontrast till tidigare, då de utgjort ett 70-tal. (Ibid.) Förslaget har kritiserats på grund av att man avslutar det svenska biståndet till fattigare länder som Nicaragua, El Salvador och Haiti, samtidigt som man prioriterar ett fortsatt utvecklingssamarbete med exempelvis länder som Serbien och Turkiet som traditionellt sett inte setts som allra fattigast.

Det svenska utvecklingssamarbetet utarbetas av regeringen och Utrikesdepartementet (UD) som i sin tur ger direktiv till myndigheten Sida (Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete) som implementerar politiken. Frågan vi ställer oss är om regeringsskiftet har haft betydelse för hur Sverige idag ser på utveckling, bistånd och fattigdom. Vi anser således att det vore intressant och relevant att studera regeringens grundsyn på de tre begreppen. Beslutet att skära ner antalet mottagarländer har lett oss till att dessutom ifrågasätta om man

kan utläsa ett paradigmskifte i 2007 års PGU skrivelse i relation till PGU propositionen 2002.

Ett antagande i uppsatsen är olika diskurser präglar och präglas av regeringens syn på utveckling, fattigdom och bistånd samt att det påverkar det svenska utvecklingssamarbetet i praktiken. Besluten får reella konsekvenser för institutionaliserade aktörer, länder och människor när ett biståndssamarbete avslutas. Vi ser regeringens PGU skrivelser som en del av ett diskursivt maktutövande och därför relevanta att kritiskt granska.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet med uppsatsen är att urskilja de diskurser som präglar regeringens syn på utveckling, fattigdom och bistånd utifrån PGU 2002 samt 2007. Vi vill även undersöka om det skett en förändring i diskursen i svensk politik för global utveckling sedan regeringsskiftet. Om det inte skett en reell förändring så kan även det en vara mycket intressant slutsats.

Således är våra frågeställningar;

- Hur ser regeringen på utveckling, fattigdom och bistånd utifrån PGU 2002 samt 2007?
- Har det skett en förändring, över tid, mellan de diskurser vi identifierar i de två PGU dokumenten?

För att begränsa uppgiften och ringa in regeringens syn på utvecklingspolitik har vi valt att utgå ifrån de tre nyckelbegreppen i vår frågeställning ovan. Den första frågeställningen avser avgränsa det vi letar efter. Den andra hjälper oss att återkoppla till vårt syfte att undersöka om det skett någon eventuell förändring i diskurserna över tid. Vår metod utgår ifrån den kritiska diskursanalysen och bygger på delar av Norman Faircloughs tredimensionella diskursanalys som vi kommer beskriva mer utförligt nedan.

2 Material

2.1 Politik för global utveckling

I vår analys har vi valt att fokusera på primärmaterial i form av officiella dokument författade av regeringen. De dokument vi valt för vår analys är en regeringsproposition från 2002 med namnet Gemensamt ansvar: Sveriges politik för global utveckling samt en skrivelse med samma namn från 2007. Vi anser att de, av oss utvalda dokumenten är högst relevanta för vår analys, då de utgör ramen för den svenska utvecklingspolitiken och tydligt visar regeringens avsikter med densamma.

I maj 2003 presenterade regeringen en ny proposition för riksdagen. Propositionen utarbetades av en särskilt tillsatt kommitté, vid namnet Globkom, med uppgift att utreda den svenska utvecklingspolitiken. Kommittén bestod av experter från Utrikesdepartementet, Miljödepartementet, Finansdepartementet och Sida och målet med propositionen var att formulera hur Sverige skulle bidra till en rättvis och hållbar global utveckling. Inledningsvis kan man läsa hur PGU:n skulle omfatta samtliga politikområden och att fokus skulle ligga på samstämmighet och samverkan. Två perspektiv föreslogs genomsyra politiken: *ett rättighetsperspektiv och de fattigas perspektiv*. Regeringen avsåg att återkomma till riksdagen med en årlig resultatskrivelse om politikens genomförande. Skrivelsen från 2007 som vi, utöver PGU från 2002, valt att analysera, är en sådan resultatskrivning, där Sveriges politik för global utveckling ytterligare utvecklas och en ”nystart” för Sveriges politik för global utveckling presenteras (PGU 2007/08:89:1). Skrivelsen är författad av den borgerliga regeringen, medan den föregående PGU från 2002 skrevs av den dåvarande socialdemokratiska regeringen.

Med vetskapen om det breda materialunderlag som finns att tillgå, har vi medvetet valt att avgränsa oss till de två utvalda dokumenten. Vi hade kunnat inkludera ytterligare materialkällor i vår analys. I ett tidigt stadium i vårt forskningsarbete fanns idéer om att inkludera skrivelser och årsredovisningar från Sida, Sveriges statsbudget, tal av dåvarande och nuvarande biståndsminister et cetera. ”*Val av källmaterial är av central betydelse i samband med att diskurserna avgränsas.*” understryker även Bergström och Boréus (2005:358).

Vi motiverar vår begränsning med att vårt syfte är att undersöka regeringens syn och ställningstagande till utvecklingspolitiken, och därför gör vi det rimliga antagandet att propositionen och skrivelsen tillsammans utgör tillräckligt med textmaterial för att kunna urskilja och analysera diskurser. Ett tänkbart problem kan vara den retorik som präglar utvecklingsfrågor, dock har det inte visat sig vara

svårt att urskilja diskurser ur den omfattande mängd material som varit föremål för vår analys.

3 Teori och metod

Uppsatsen kommer följaktligen att bygga på en kvalitativ textanalys av regeringspropositionen PGU från 2002 och skrivelsen med samma namn från 2007. För att blottlägga underliggande strukturer behöver vi en metod som går på djupet för att urskilja det som inte är uppenbart och som inte hade kommit fram om vi exempelvis gjort en kvantitativ textanalys eller en idé- och/eller ideologianalys. För att besvara frågeställningarna har vi därför valt att göra en diskursanalys.

Vårt mål är att försöka utkristallisera återkommande begrepp och utsagor i texterna, och genom dessa utläsa diskurser. Exempel på textanalytiska redskap inkluderar kartläggning av förekommande utsagor, metaforer, grammatik och ordval (Jørgensen - Philips 2000:87).

Enligt diskursanalytisk teoribildning står texten och språket i centrum och konstruerar vår verklighet. I diskursanalysen är teori och metod sammanlänkade. Vi väljer därför att inte särskilja de två i olika kapitel. Istället har vi för att tydliggöra valt att dela in dem i två avsnitt; diskursanalys som teori och diskursanalys som metod.

Den kritiska diskursanalysen, den disciplin inom diskursanalysen vi valt att använda, betonar att diskursen är med och konstituerar men samtidigt konstitueras av, andra diskurser tillsammans med den sociala verkligheten.

Styrkan med Norman Faircloughs, den kritiska diskursanalysens fader, angreppssätt är hans sätt att undersöka förändring, med sitt fokus på *intertextualitet*, det vill säga relationen mellan olika texter, exempelvis hur betydelser av ord och begrepp förändras över tid. (Jørgensen - Philips 2000: 10-13) Bergström och Boréus menar, i sin metodbok *Textens mening och makt*, att en jämförande analys är att föredra då den blir mer genomskinlig i intersubjektiv mening. (Bergström - Boréus 2005:346) Då avsikten med vår analys är att se eventuella förändringar, uppfyller vi därmed vårt syfte genom att analysera den relationella dimensionen mellan diskurserna.

Mycket nära diskursanalysen i sina grundläggande antaganden finner vi den postkoloniala teoribildningen, som beskrivs längre fram i kapitlet. Vi avser använda teoribildningen som ett komplement och analysredskap i vår analysdel. Postkolonialismens fördel är att blottlägga eurocentriska perspektiv och problematisera maktrelationen, mellan i detta fall, Sverige och utvecklingsländer.

3.1 Diskursanalys

3.1.1 Vad är diskurs?

Ordet diskurs har blivit något av ett modeord inom den samhällsorienterade forskningsvärlden och används ofta utan närmare definition inom vetenskapens olika discipliner. Vi finner därför det viktigt att definiera diskursbegreppet som vi kommer att förhålla oss till i uppsatsen. Diskurs härstammar från franskans *discours* som betyder "samtal", "yttrande", "tal" genom latinets *discu'rsus* "samtal" eller egentligen "kringlöpande". (Emt - Eriksson 2008-04-20) Vad som är gemensamt för diskurser inom studiet av samhällsvetenskapliga fenomen är fokuseringen på språkets betydelse, och uppfattningen att språket inte enbart används för att beskriva verkligheten utan också för att forma den. (Bergström - Boréus 2005:221) Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips definierar diskurs som "ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)" (Jørgensen - Phillips 2000:7) Man kan tala om olika typer av diskurser exempelvis en medicinsk- eller politisk diskurs. (Ibid.)

Texter är dock inte endast text i dess traditionella bemärkelse. Inom diskursanalys "... brukar alla slags meningsbärande teckensystem benämnas med ordet "text": skriftliga texter, bilder, filmer och allehanda andra kulturprodukter." (Bergström - Boréus 2005:16) Vi avser emellertid att enbart undersöka text i form av regeringens proposition och skrivelse.

3.1.2 Kritisk diskursanalys som teori

Diskursanalysen används allt oftare inom samhällsvetenskapen. Diskursanalysen står på en socialkonstruktivistisk grund och är analysen av mönstren i en diskurs. Det är en mångvetenskaplig analysform som är mycket komplex. Enligt diskursteori står texten och språket i centrum och konstruerar vår verklighet. Kopplingen mellan språk och politik är i sammanhanget klar, menar Bergström och Boréus, då "...politik handlar om meningsskapande."(2005:327)

I diskursanalysen är, som tidigare nämnt, teori och metod sammanlänkade. Man kan se det som en sorts paketlösning, menar Jørgensen och Philips. (2000:10ff)

Det finns olika discipliner inom diskursanalys. Ernesto Laclau och Chantal Mouffe står bakom *diskursteorin* där den diskursiva kampen står i centrum samt "...diskursen konstruerar den sociala världen i betydelse, och att betydelsen aldrig kan läsas fast..."(Jørgensen - Philips 2000:13). På grund av detta anses deras teorier ofta vara för svårapplicerade, då allt kan vara diskursivt. En annan disciplin är *diskurspsykologin*, som syftar till hur människor kan använda diskurserna i konkret social interaktion. Michel Foucault är värd att nämnas och

beskrivs ofta som diskursanalysens grundare. Dock framhåller Foucaultinspirerad diskursanalys det gemensamma och samlade i diskurser, istället för motsättningarna. (Bergström – Boreus 2005:312)

Vi avser använda den *kritiska diskursanalysen* i vår analys. Styrkan med Norman Faircloughs angreppssätt är hans sätt att undersöka förändring, med sitt fokus på *intertextualitet*, det vill säga relationen mellan olika texter, exempelvis hur orden förändrats i betydelse mellan texterna.(Jørgensen, Philips, 2000:10-13) Det mest centrala i Faircloughs kritiska diskursanalys är att diskursen är både konstituerande och konstituerad och samtidigt kopplas till en social praktik. Vi har dock valt att fokusera på att urskilja den diskursiva praktiken och dess textuella dimension med fokus på eventuell förändring över tid.

I varje text finns en övergripande diskursordning, som innehåller ett antal konkurrerande diskurser. De är dessa diskurser vi avser kartlägga.

3.1.3 Kritisk diskursanalys som metod

Vi har inledningsvis gjort en genomläsning av texterna med understrykningar och noteringar för att leta efter återkommande utsagor och försöka tolka regeringens budskap. Vi har därefter fört in dessa utsagor i dokument för att skapa ordning och finna mönster. Därefter har vi, efter ytterligare djupläsning av texterna, tillsammans diskuterat oss fram och jämfört de diskurser vi förmått urskilja i respektive text och gjort en komparation över tid mellan de två regeringsdokumenten. Våra frågeställningar har varit utgångspunkten när vi bearbetat materialet och fokus har legat på begreppen utveckling, fattigdom och bistånd.

Fairclough använder sig av en tredimensionell diskursmodell: diskurs som text, diskursiv praktik och social praktik. (Bergström – Boreus 2005:308) Jørgensen och Philips menar att det kan vara fruktbart att endast välja ut de delar av Faircloughs metoder som passar med forskningsuppgiften. (Jørgensen - Philips 2000:81) Vi har följaktligen hämtat inspiration från Faircloughs tredimensionella diskursmodell, men valt att inte behandla den sociala praktiken på grund av uppgiftens begränsning.

Analysen av den diskursiva praktiken innebär vilka diskurser vi utläser och dess *interdiskursivitet*, det vill säga *kampen mellan dessa diskurser*. Frågor vi ställer oss är hur texten är producerad och hur den konsumeras, exempelvis hur samma text används i olika utformningar, dess *intertextualitet*. (Jørgensen - Philips 2000:85)

Analys av den textuella dimensionen handlar om textens egenskaper. Vi kommer att belysa *transitivitet* nämligen hur händelser och processer förbinds (eller inte) med subjekt och objekt. Vi svarar på frågor som; vem är agent och vem är subjekt? *Modalitet* handlar istället om sanning och tillåtelse. Uttryck som ”det är kallt” eller ”jag tycker det är kallt” öppnar upp för olika möjligheter eller utestängningsmekanismer. (Jørgensen - Philips 2000:87f) Annat av vikt för denna

dimension är hur diskurser skapas genom användningen av bestämda lingvistiska drag som grammatik och ordval.

Kritik har riktats mot diskursanalys och svårigheten att avgränsa diskurserna och skilja dem åt (Jørgensen – Phillips 2000:93f). Vi är medvetna om att diskurserna på många ställen överlappar varandra i retoriken. För tydlighetens skull har vi dock valt att separera dem.

3.2 Postkolonial teori

Postkolonialismen diskuterar sambanden mellan kultur och imperialism i relation till antagandet om att världen och politiska processer påverkas, och till och med präglas, av kolonialismen än idag. Man menar att trots att Sverige inte deltog direkt i koloniseringsprocessen så är Sverige som bekant en del i den globaliserade världen och det moderna projektet och att man hela tiden måste relatera till denna process. (Eriksson et al. 2005:16f)

Den postkoloniala teorin står nära diskursanalysen i sitt kritiska och poststrukturalistiska förhållningssätt och fokus på språkets betydelse för konstruerandet av identiteter, institutioner och politik. (Eriksson et al. 2005:17) Utvecklings- och biståndsfrågor är särskilt intressanta att granska utifrån ett postkolonialt perspektiv.

Maria Eriksson-Baaz beskriver i *Biståndet och partnerskapets problematik* att svenskt biståndssamarbete historiskt sett har påverkats av den postkoloniala kritiken i praktiken, och menar att man kan se influenser av postkolonial teori i regeringstexterna. Bland annat refererar hon till skrivelsen som regeringen presenterade 1998 ”*Afrika i förändring. En förnyad Afrikapolitik inför 2000-talet.*” Enligt skrivelsen har man fokuserat mer på att beskriva biståndet som ett ”samarbete” och ett ”partnerskap” istället för tidigare begrepp som ”givarland - mottagarland” och ”bistånd”. Sveriges politik för global utveckling är således också ett område som postkolonialismen oundvikligt belyser men samtidigt konstitueras av. (Eriksson 2001:160) Boken *Sverige och de Andra*, utgår ifrån den postkoloniala teoribildningen, som problematiserar synen på Sverige som norm i relation till resten av världen (Mc Eachrane – Faye 2001). I den har Eriksson författat sitt kapitel om bistånd.

Utvecklingsfrågor och biståndsarbete är särskilt intressant att granska utifrån ett postkolonialt perspektiv då utvecklingsländerna befinner i en underlägsen maktposition. ”*Det koloniala arvet återskapas i biståndet, liksom i andra sammanhang, genom en komplex samverkan mellan ”det koloniala biblioteket”, ekonomiska strukturer, ojämlika maktrelationer och psykologiska processer*”, menar Eriksson i sin artikel. (2001:165) Diskursen om bistånd har historiskt sett gått ifrån att betecknas som en ”gåva” till att numera handla om ett ”partnerskap” och ett samarbete och ett ”gemensamt ansvar”, om man ska relatera till regeringens formuleringar i titeln på propositionen 2002.

Eriksson menar att de "...grundläggande dikotomierna finns kvar, liksom föreställningen om den vita människans överlägsenhet och 'börda'." Det är en maktasymmetri som genomsyrar biståndsrelationen och även synen på utveckling, fattigdom och bistånd. (Eriksson 2001:162) Vidare är dikotomier som indirekt förmedlas som utvecklade – underutvecklade, inte värderingsfria utan uttryck för dolda maktförhållande. Jaques Derrida, en av teorins föreståndare, menar att sådana motsattpar är med i upprättandet och konstruktionen av den sociala verkligheten och befinner sig inte i ett jämlikt förhållande. (Eriksson et al. 2005:18)

3.3 Vår förförståelse

"Utan viss förförståelse är tolkning omöjlig." (Bergström – Boréus 2005: 25)

I och med vårt val av metod, teori och det postkoloniala perspektivet som analysmodell har vi gjort ontologiska och epistemologiska val. Att vi är tre olika personligheter som tolkat texterna är vi medvetna om men vi ser inte det som något avgörande problem. Detta på grund av att vi är överens om den hermeneutiska forskningstrans övertygelse om att det inte finns någon objektiv verklighet och kunskap utanför oss själva. Kritisk diskursanalys är i sig en ambition att belysa maktstrukturer samt att verka för politisk förändring (Bergström – Boréus 2005:322). Vi är väl medvetna om att vår världsbild och förförståelse påverkar forskningsresultatet av vår diskursanalys. För studiens intersubjektivitet har vi därför varit noga med att öppet presentera dessa ovan. (Lundquist 1993:67f)

3.4 Disposition

Efter inledningskapitlet inleds uppsatsen med ett bakgrundskapitel för att få en översiktssbild av hur synen på utveckling och bistånd har förändrats under 1900-talet. Vi har därefter valt att låta analysens struktur utgå ifrån de diskursiva praktiker vi identifierat i vårt material. För att skapa ordning inleds varje del med propositionen från 2002 och flätas sedan samman med en jämförelse av 2007 års skrivelse.

För att poängtera våra tolkningar och lyfta fram formuleringar som vi tycker beskriver diskurser försöker vi genomgående underbygga våra resonemang i analysdelen med hjälp av citat, understrykningar och *kursiveringar*. Vi vill poängtera att inga av våra citat har kursiveringar eller understrykningar i sin originalform. För tydlighetens skull har vi valt att *kursivera* alla citat och centrala begrepp.

4 Bakgrund

4.1 Utvecklingsbegreppets idéhistoria

Utveckling som begrepp lanserades först efter andra världskriget (De Vylder 2005:20) men tankarna om framsteg har präglat västerländskt tänkande sedan upplysningen. Eriksson kopplar utveckling till evolutionens lanserande, och pekar på hur Darwin på 1800 talet etablerade synen på människan som en del av en linjär utveckling där *”alla samhällen rör sig framåt i en förutbestämd riktning.”* (Eriksson 2001:168). Nationalekonomen och forskaren Stefan De Vylder kopplar i sitt verk *Utvecklingens drivkrafter* begreppet direkt till den ekonomiska utvecklingen. Frågeställningarna som än idag dominerar utvecklingsteorier syntes redan 1776 när Adam Smith publicerade *”Nationernas välstånd”* som söker svara på just vad som är välstånd och hur det kan skapas. (De Vylder 2005:20f) På 50-talet lanserades de första försöken till så kallade tillväxtteorier som skulle appliceras på utvecklingsländerna. Marshallhjälpens stora framgångar resulterade i överdrivna förväntningar på biståndets möjligheter att utveckla de fattiga ländernas ekonomier. (Odén 2006:44) Fattigdomen som tidigare tagits för givet under kolonialismen, började nu ifrågasättas och utvecklingsekonomin etablerade sig inom nationalekonomin. (De Vylder 2005: 24)

De Vylder skiljer på liberalerna och strukturalisternas syn på utveckling under 50- och 60-talet. Liberalernas tolkning av utveckling var renodlat ekonomiskt, utan någon sorts social dimension. Utveckling skedde genom frihandel och internationalisering. Denna syn på utveckling ligger till grund för den marknadsekonomiska utvecklingsdefinitionen som dominerar än idag. Liberalismens största kritiker var strukturalisterna – som istället rekommenderade protektionism, en inåtriktad handelspolitik. Samtidigt lanserades en radikal kritik med marxistiska rötter mot det dominerande utvecklingsbegreppet, som kritiserades för att vara neokolonialistiskt. (2005: 25-30)

Under 70-talet dominerade beroendeskolan. Den gick ut på att staten var tvungen att bygga upp nödvändig infrastruktur, en inhemsk industri samt att försöka göra sig icke-beroende av de ekonomiskt starka länderna eftersom de antogs exploatera de fattiga länderna. (Odén 2006:59) Den internationella synen på bistånd under 70-talet bilden av u-ländernas beroende, och externa faktorer som orsak till u-ländernas så kallade *”underutveckling”*. Tillsammans med 68 rörelsens genomslag började civilsamhällets kritik mot biståndets organisering höras allt högre. Biståndet kritiserades bland annat för att vara ett instrument för nyliberalismen (Ibid. 2006:64) och hela biståndsbranschen blev ifrågasatt och

anklagad för neokolonialism. (Ibid. 2006:34-5) När beroendeteorin började tappa vikt som förklaringsmetod skapades utrymme för en ny typ av kritik där utvecklingsbegreppet breddades för att senare inkludera miljöfrågor och ett genusperspektiv. (De Vylder 2005:25-30)

De radikala utvecklingsteorierna sedan 70-talet hade börjat förlora inflytande. Slagord som kvinnornas roll och folkligt deltagande har istället tagits upp i den nyliberala tolkningen av utveckling som slog igenom på 80-talet. Den nyliberala ordningen summerades i "The Washington Consensus" som, precis som namnet antyder, visade upp en samsyn på vad utveckling var. De Vylder pekar dock på den alternativa anti-globaliseringsrörelsen som en ny ansats till en radikaliseringskritik mot den rådande hegemonin. (2005:30-32) Vidare påpekar han att "*[i]dag är de flesta överens om att det är fel att vara överens.*" (2005:36)

På 90-talet kom ord som, som tidigare nämnt, "partnerskap" och "utvecklingssamarbete" in i utvecklingsteorierna. Idén om utvecklingsmål som någonting annat än bara ekonomisk tillväxt lanserades. Utveckling innebar att människan skulle "...förverkliga sig själv och leva ett rikt liv..." och tanken att det är människans "*kunskaper, hälsa, kreativitet och erfarenhet som skapar hållbar utveckling*" började föras in i resonemangen. (De Vylder 2005:40-42)

4.2 Svensk biståndspolitik sedan 1960-talet

1960-talet präglades av en optimism inför utvecklingspolitiken och betydelsefulla steg togs för att organisera det svenska biståndet. (Odén 2006:57) 1962 skickades en proposition till riksdagen som beskrev hur den moderna svenska biståndspolitik skulle utformas. Begrepp som "solidaritet", "ansvar över gränserna" och "...*insikten om att fred, frihet och välstånd inte är några exklusivt nationella angelägenheter*" var genomgående. (Ibid. 2006:31) Men i retoriken kring det nya biståndet användes även handels- och utrikespolitiska argument. Odén framhäver likheter mellan 1962 års proposition och PGU från 2002, och hävdar att det svenska biståndet under de senaste decennierna har haft både uppenbara idealpolitiska och kapitalpolitiska motiv. (2006:65ff)

Under 60- och 70-talet uppmärksammades för första gången vikten av koherens (Odén: 2006:35) och fattigdomsbekämpning hamnade i fokus. Under 80-talet vände opinionen, och struktureringsprogram var ett exempel på den dominerande synen på u-ländernas fattigdom som "deras eget fel". Odén menar att politiken var inspirerad av den allt mer inflytelserika nyliberalismen som pekade på ländernas protektoriska inhemska politik som ett hinder för makroekonomisk utveckling. (Ibid. 2006:139-141) Det kalla kriget spelade en stor roll i den internationella biståndspolitik. Stora delar av biståndet handlade om strategi, i ett spänt utrikespolitiskt läge. När så kalla kriget slutade så innebar det en helt annan internationell säkerhetssituation. Odén skriver att USA som ensam stormakt har kommit att innebära att marknadsekonomin står allt mer oemotsagd i internationell politik. Även demokrati och mänskliga rättigheter kom att dominera

alltmer, utifrån insikten att marknadsekonomisk utveckling förutsätter just demokrati. (Ibid. 2006:142-143)

Biståndspolitiken under 2000-talet har på nytt belyst frågor som dök upp för första gången för över fyra decennier sedan. Redan på 60-talet diskuterades behovet av internationell samordning av biståndet, men enskilda staters ovilja att anpassa sig till en internationell överenskommelse fördröjde samarbetet. (Odén 2006:61) Odén beskriver Millenniedeklarationen och Parisdeklarationen som de två mest betydelsefulla händelserna i internationell biståndspolitik under 2000-talet – och som de första stegen mot ett internationellt koordinerat bistånd. (2006:142) Regeringen beskriver på UD:s hemsida Parisdeklarationen som smått revolutionerande vilket tyder på att de tar den på stort allvar. ”*Den smått revolutionerande Parisdeklarationen antogs i mars 2005. Genom deklarationen åtar sig samarbetsländerna (mottagarländerna) ett större ansvar för sin egen utveckling genom ekonomiska och politiska reformer, och biståndsgivarna lovar att förändra attityder och metoder för att anpassa sitt bistånd bättre till varje enskilt samarbetsland.*” (UD om Parisdeklarationen 2008-04-27)

5 Analys

5.1 Diskursen om de fattigas perspektiv och rättighetsperspektivet

Regeringens proposition 2002 som godkänts av Sveriges riksdag 2003 syftar, som tidigare nämnt, till en sammanhållen och en genom alla politikområden samstämmig politik för global utveckling. Man framhåller ett *gemensamt ansvar* som också propositionens titel avslöjar. Ett rättighetsperspektiv samt de fattigas perspektiv ska genomsyra politiken. (PGU 2002/03:122: 1) Man lägger tyngdpunkt i att utveckling ska ske inifrån och på initiativ av utvecklingslandet och de fattiga människorna själva. ”Målet för det svenska utvecklingsarbetet ska vara att bidra till att skapa förutsättningar för fattiga människor att förbättra sina egna levnadsvillkor.” (PGU 2002/03:122: 59) Dessutom anses biståndet vara ett *komplement* till ländernas egna utvecklingsansträngningar (PGU 2002/03:122: 79).

Man skriver även ut att man valt att använda sig av formuleringen lyfta fram människor som ”... *aktiva subjekt snarare än passiva objekt*.” (PGU 2002/03:122: 59) Här skriver man ut något som är centralt inom kritisk diskursanalys; nämligen begreppet *transivitet* som innebär just det som beskrivs i citatet från regeringens proposition ovan. Fattiga människor är agenter i sin egen utveckling. (Jørgensen - Philips 2000:87) Vidare exempel på PGU:s medvetenhet om transivitet är hur man genomgående väljer att skriva ”kvinnor och män, flickor och pojkar” istället för mer distansierande och objektifierande termer som ”människor” eller ”befolkning”. Odén talar också om ett *ägarskap* som ger makten åt utvecklingsländerna själva att besluta om sin egen utveckling. (Odén 2006:133) Detta ägarskap understryks även i propositionen: ”*Det finns idag en insikt om den centrala betydelsen av nationell politik och nationellt ägarskap i utvecklingsprocessen*” (PGU 2002/03:122: 58). Propositionen uttrycker sitt fokus på den fattiga människan. Användandet av uttrycket ”fattiga människor och länder” öppnar upp för en bredare syn på fattigdom än den enbart statscentrerade. Bland annat öppnas aktörskapet för fattiga inom rikare länder såsom slumområden i länder med stora klyftor. Människan i fattigdomen släpps fram.

Man kan även, likt Erikssons teorier, urskilja spår av en poststrukturalistisk hållning till utvecklingsländer där man menar att ”...*det inte går att tala om 'tredje världen' eller 'syd' som om det vore en enhetlig grupp länder med liknande förhållanden och intressen.*” (PGU 2002/03:122: 11) Man använder sig inte heller av begreppen i propositionen.

Det talas genomgående om utvecklingen som global. Därigenom binder man samman världen och talar om en gemensam sådan. Vidare skriver man om vikten av en hållbar utveckling och en breddad syn på utvecklingsbegreppet att innefatta mer än ekonomisk tillväxt. (PGU 2002/03:122: 16) Man understryker tillväxt tillsammans med vikten av fördelningspolitik.

Istället för att använda begreppet *bistånd* används begreppet *utvecklingssamarbete* genomgående i PGU:n från 2002. ”Utvecklingssamarbete” används sammanlagt dubbelt så många gånger som ”bistånd”.¹ Möjligen är det ett resultat av en framträdande syn på bistånd som ett *partnerskap* som även Odén och Eriksson beskriver. Eriksson beskriver förskjutningen som ”[t]idigare begrepp som ”givare”, ”mottagare”, och ”bistånd” har övergivits” inför 2002.” Istället används begreppet i ett utvecklingssamarbete. (Eriksson 2001:160) 2007 används begreppet utvecklingssamarbete i påfallande mindre utsträckning i förhållande till ordet bistånd och tidsmässigt i relation till 2002.² Vi finner således stöd för en sorts *tillbakagång* i användandet av begreppen och ur ett postkolonialt perspektiv är detta anmärkningsvärt. Upptäckten säger något om en förändring i synen på utvecklingssamarbetet som just ett samarbete.

I skrivelsen från 2007 får rättighetsdiskursen mer utrymme och individens perspektiv är i centrum och ska utgöra utgångspunkten för all utvecklingspolitik och behovsanalyser. Analyser ska göras inte bara på makronivå utan individen ska vara i fokus och därför ska behovsanalyser göras på individnivå (PGU 2007/08:89: 7). De mänskliga rättigheterna och individens rättigheter är vägvisaren. Ansvarstanken från 2002, det vill säga att huvudansvaret ligger hos regeringarna i mottagarländerna är fortfarande framträdande i diskursen. Sveriges roll sägs fortfarande vara att bidra till utveckling. (PGU 2007/08:89: 13)

En generell förändring, och en ganska betydande sådan, vi finner i 2007 är en förskjutning av det fattigas perspektiv som var centralt i propositionen från 2002. I PGU 2002 skulle det som tidigare nämnt ”genomsyra politiken”. (PGU 2002/03:122: 1) I 2007 års skrivelse har man istället valt att skriva att perspektiven ska ”präglas” och ”vägleda” och vara ”vägledande” för dessa perspektiv. (PGU 2007/08:89: 7, 53). Att man alternerat formulering visar på en viss förändring i diskursens utrymme och hegemoni och är en förändring i intertextuell mening. Märkbart är att mänskliga rättigheter och demokratiska principer däremot ”genomsyrar”, och dessutom får stå i presensform, enligt skrivelsen. (PGU 2007/08:89: 13). Dock tillåts de fattigas perspektiv inte behålla verbformen ”genomsyra” vilket tyder på en försvagad betydelse för de fattigas perspektiv i den senare års dokument författad av regeringen.

Skrivelsen från 2007 menar att globaliseringen bidrar till en alltmer sammanflätad värld och uttrycker att det som händer i världen både påverkar höginkomstländer och utvecklingsländer. Fenomen som pekats ut som vår tids

---

¹ Ordräkning med hjälp av Adobe Acrobat Reader: I PGU från 2002 förekommer ”bistånd” - 110 ggr och ”utvecklingssamarbete” 204 ggr. I 2007 ”bistånd” - 70 ggr, ”utvecklingssamarbete” - 61 ggr. Anledningen till detta kvantitativa inslag är att vi själva uppmärksammade minskningen vid en genomläsning. En ordräkning stärker således en sådan analys.

² Se fotnot 1.

utmaningar är "...*klimatförändringar, stora migrationsströmmar och risken för pandemier och konflikter. Även kriminalitet och människohandel har i många fall en global dimension. Andra utmaningar berör framförallt människor i utvecklingsländer, men påverkar oss indirekt eller är av sådant slag att vi har en moralisk skyldighet att engagera oss i dem.*" (PGU 2007/08:89: 8). "Den moraliska skyldigheten", får således en mer sekundär roll skrivelsen. Meningen pekar på en sorts försvagning av vår moraliska skyldighet eller solidaritet gällande fattighedsfrågor. 2002 års proposition uttrycker bland annat en solidaritetstanke som vi tycker får minskat utrymme i 2007. "Vi får det alla bättre när ingen lämnas utanför. Det gäller i Sverige och det gäller i världen." PGU 2002/03:122: 7) Vi finner att termen solidaritet är återkommande i 2002 med dock obefintlig i 2007 års skrivelse.³ Tanken om ett gemensamt ansvar lutar nu mer åt ett egenintresse från regeringens sida. Det är också värt att påpeka att den borgerliga sidan av ideologiskalan inte gärna traditionellt sett använt ordet solidaritet.

5.2 Nyliberal diskurs

Nyliberalismen har sina rötter i den tidiga liberalismen, som hävdade marknadsfrihet som en grundläggande princip. Det som utmärker den nyliberala teorin, och som skiljer den från liberalismen, är förespråkandet av en begränsad statsmakt. (Boreús 1994: 69) De mest grundläggande nyliberalistiska tankegångarna är individens rätt till egendom och vikten av en fri och oreglerad marknad. (Boreús 1994: 96) Nyliberalismen förespråkar en politik där individens rätt till liv, frihet och egendom står i centrum, och anser frihandel och internationalisering vara tätt förankrade till synen på utveckling (de Vylder 2002: 26).

Under 1980-talet sköljde en nyliberalistisk våg över Sverige, som fick effekter inte minst på synen på bistånds och utvecklingspolitik. Den privata egendomsrätten proklamerades högt och det spred sig en allmän acceptans av strukturanpassningspolitiken, som går ut på en liberalisering och nedskärningar av offentliga utgifter i u-landsekonomierna. I medierna under slutet på 1980-talet framhölls frihandel som en välsignelse för u-länderna. (Boreús 1994: 231f) Nationalekonomen Stefan De Vylder beskriver strukturanpassningsprogrammen som vedertaget "usla" och de sociala efterverkningarna som "dåliga eller mycket dåliga"(2002:38).

Den nyliberala diskursen är framträdande i båda PGU texterna. Och den uttrycks där utan vidare problematisering. Idén om frihandel och en ökad marknadsekonomi där utvecklingsländerna integreras i världshandeln hävdas vara lösningen på utvecklingsproblematiken och i många fall sätts ett likhetstecken mellan ekonomisk tillväxt och utveckling. Utveckling beskrivs genomgående som

---

³ Ordräkning med Acrobat Reader på ordet "solidaritet": 21 ggr i 2002, 0 ggr i 2007

någonting som inte kan ske utan ekonomisk tillväxt. *"Ekonomisk tillväxt är en grundläggande förutsättning för utveckling och därmed också fattigdomsbekämpning"*. (PGU 2007/08:89: 10)

I 2002 års PGU kan man finna formuleringar som: *"De fattigaste länderna måste integreras bättre i det internationella finansiella systemet"* (PGU 2002/03:122: 44). På andra ställen i propositionen återkopplas samma diskussion, och integrationen formuleras som *"de rika ländernas ansvar"*. (PGU 2002/03:122: 11). Det är alltså biståndsgivarländernas uppgift att införliva de marknadsekonomiska idéerna och de på förhand formulerade lösningarna på utvecklingsproblematiken. Ur ett postkolonialt perspektiv är således det här kritiserbart. (Eriksson et al. 2005: 16) Näringslivet och privata aktörer framhålls ha en nyckelroll i fattigdomsbekämpningen och ekonomisk tillväxt, baserad på frihandel anses vara en förutsättning för utveckling, och antas utan vidare problematisering gynna alla människor. (PGU 2002/03:122: 36ff)

Det man kan urskilja i 2002 års PGU är dock en viss begränsning av frihandelns roll. Med formuleringar som *"Ekonomisk tillväxt är nödvändig, men inte tillräcklig för en rättvis och hållbar utveckling. Välstånd och utveckling kan inte mätas enbart i ekonomiska termer..."*(PGU 2002/03:122: 27) Här framhålls även vikten av hållbar utveckling och synen på utvecklingsbegreppet breddas till att innefatta mer än bara ekonomisk tillväxt. Man understryker dessutom vikten av en fördelningspolitik. (PGU 2002/03:122: 16)

Samma typ av begränsning finner man inte i skrivelsen från 2007. Där ser man kopplingen mellan ekonomisk tillväxt och frihandel som absolut och helt avgörande för utveckling. Bland de ekonomiska begrepp och formuleringar som är genomgående och som penetrerar utvecklingsdiskussionen kan nämnas: *"fullt marknadstillträde"*, *"internationella kapitalströmningar"*, *"fri företagsamhet"*, *"frihandel"*, *"handelsflöden"* et cetera. (PGU 2007/08:89, 19ff, 23f, 35, 38) Påfallande är det hur skrivelsen från 2007 kopplar samman frihandelsbegreppet med så många dimensioner av utvecklingsfrågan. Bland annat kopplas de ekonomiska tankegångarna samman med demokratiutveckling, vilket man kan finna argument för i formuleringar som *"...grundläggande är ett investerings- och affärsvänligt klimat, inklusive en stabil och demokratisk politisk miljö"* (PGU 2007/08:89: 23) Framhävs görs också vikten av sparande, lån och en utländska investeringar som svaret på utvecklingsfrågan. (PGU 2007/07:89: 19)

I skrivelsen från 2007 kopplas frihandel även samman med rättviseperspektivet, och där anses ett ekonomiskt klimat och frihandel vara *"...ett av de mest effektiva instrumenten i arbetet för en rättvis och global utveckling"* (PGU 2007/08:89: 59) Frihandeln hävdas här utan problematisering vara rättvis, och ingen hänsyn tas till huruvida grundförutsättningarna på förhand är rättvisa eller ej.

I 2007 års skrivelse introduceras även uttrycket *"ekonomiskt utanförskap"* som ytterligare visar på den nyliberala övertygelsen om marknadsekonomins välsignelser och kapitalbildningens centrala roll. Med ekonomiskt utanförskap åsyftas utvecklingsländernas ofrivilliga utanförskap till den globala ekonomin. Man hävdar här att utvecklingsländerna hindras äntra den globala marknaden och frihandeln, men att en medfödd vilja och förmåga till ekonomisk tillväxt finns där

alltjämt. Och här kommer de rika ländernas ansvar tillbaka, som ligger i värna ”...ett fortsatt gynnsamt ekonomiskt klimat” (PGU 2007/08:89: 19).

Med formuleringar såsom:

”I grunden handlar det om att frigöra länders och individers inneboende förmåga att bedriva ekonomisk verksamhet och handel” (PGU 2007/08:89: 18)

påvisas den genomgående tanken om u-ländernas relation till ”givarländerna”, och övertygelsen om att de marknadsekonomiska idéerna är universella och utgör den enda lösningen på utvecklingsproblematiken. Även då man analyserar transiviteten i meningen ser man att författarna medvetet utelämnat det aktiva subjektet, och att verbet ”frigöra” står utan agent. Detta är ett exempel på *passivisering*, som innebär att mottagaren, i detta fallet u-länderna, istället kommer i fokus, och att agenten uteblir. (Bergström – Boreús 2005: 285) Utelämnandet av det aktiva subjektet kan ses som ett bestyrkande av redan existerande maktstrukturer där agenten, det vill säga i-ländernas, maktposition bekräftas. Teorier knutna till resonemang som dessa kan även de kopplas till neokoloniala tankegångar. Normen är Väst och avspeglar den oproblematiserade maktrelationen i ett biståndsförhållande som Eriksson framhåller. (Eriksson 2001)

En ytterligare formulering som framhäver betydelsen av ekonomisk yttre inblandning och vikten av utvecklingsländernas integration i den ”dynamiska kapitalismen” (De Vylder 2002: 26) är *”...utvecklingsländernas ekonomiska utanförskap minskar när handeln och privata investeringar ökar”*(PGU 2007/08:89: 23)

I kritisk diskursanalys ses språket som skapare av identiteter och sociala relationer. Identiteter har ingen inneboende fixerad mening utan tillskrivs innebörd genom diskurser. (Eriksson 2001:164) Vidare ses språket som konstruerat kring binära motsatspar och det är följaktligen skillnaden mellan oppositionerna som skapar dess betydelse. Språket har alltså även en relationell funktion. (Eriksson et al. 2005:18). Biståndet och identiteter måste därför förstås i relation till den rådande maktasymmetrin. (Eriksson 2001:166) Dessa teorier kan man koppla till den nyliberala diskurs vi urskiljt genom att undersöka hur ”givaren” och ”mottagaren” porträtteras, hur de kontrasterar varandra och hur det förstärker maktstrukturerna.

För att skildra hur identitetsskapande av de fattiga länderna kan illustreras, används här på nytt det redan belysta citatet:

”I grunden handlar det om att frigöra länders och individers inneboende förmåga att bedriva ekonomisk verksamhet och handel” (PGU 2007/08:89: 18)

Här låser man, genom språket, de fattiga länderna till att vara passiva mottagare, som i detta fall anses befinna sig i ett ofrivilligt ekonomiskt utanförskap. Enligt diskursteorin konstrueras alltid diskursen i förhållande till det som den utesluter (Jørgensen – Philips 2000:34) Och det som kan utläsas i den nyliberala diskursen är både hur de fattiga mottagarländerna blir passiva deltagare, utan egen initiativförmåga, vilja, och egna förslag på ekonomisk utveckling. Men också det som inte sägs, att den aktiva agenten är Sverige. Själva utelämnandet i sig kan sägas utgöra en *naturalisering* av maktförhållandena, som i

och med utelämnandet i meningen gör dem så självklara att de inte längre kan ifrågasättas. (Jørgensen – Philips 2000:39)

Ur både PGU från 2002 och skrivelsen från 2007 kunde vi utläsa en tydlig nyliberal diskurs som relativt oproblematiskt presenterar idén om hur marknadsekonomiska och frihandelskopplade lösningar utgör svaret på utvecklingsfrågan. Utvecklingsländerna formas, genom språkets konstruktion, till passiva mottagare av västs ekonomiska lösningar, samtidigt som det förutsätts att det är i-länderna som ska dra upp reglerna för den ekonomiska styrningen. Världen målas på många sätt upp som en ekonomisk organisation där den fria marknaden kommer att styra utvecklingen åt rätt håll.

Ytterligare en formulering som tydligt visar på en allmän acceptans, och samtidigt en brist på ifrågasättande av den nyliberala teorin är ett citat hämtat från 2002 års PGU som lyder:

”Politiken som presenteras i denna proposition bygger på den nya syn på utveckling som vuxit fram under senare år. Vikten av en friare handel och fungerande marknadsekonomi är viktiga inslag...”(PGU 2002/03:122: 79)

Formuleringen ”den nya syn” lämnar inget utrymme för diskussion utan fixerar istället idén om en fastslagen syn på sambandet mellan frihandel och utveckling. Analyserar man transiviteten i formuleringen ”vuxit fram” märker man dessutom att det som beskrivs är en ”händelse” i textanalytisk mening, vilket syftar till en process utan en aktiv agent. (Boreús – Bergström 2005: 282) Att formulera framväxten av den nyliberala utvecklingspolitiken som en ny syn som ”vuxit fram” på egen hand utgör även här en naturalisering av maktförhållandena, och gör samtidigt sambandet mellan utveckling och frihandel till något etablerat och ej möjligt att ifrågasätta.

5.3 Säkerhetsdiskurs

”Bestående klyftor är inte bara orättvisa utan också ekonomiskt ineffektiva och i längden även farliga.” (PGU 2002/03:122: 29)

Regeringen gör en stark koppling mellan fattigdomsbekämpning och säkerhetsläget i världen i både skrivelsen och propositionen. Sambandet mellan fattigdomsbekämpning och konflikt är ingen ny insikt i biståndspolitikerna utan det är den västcentrerade kopplingen regeringen gör mellan svensk säkerhet och fattigdomsbekämpning som alltmer framträder i säkerhetsdiskursen. Beskrivningen av utmaningar och hot som ”globala” skildrar en syn på biståndet som ett ”problem” som Sverige och resten av världen delar. Sverige och utvecklingsländerna har dock inte samma ekonomiska utgångsläge. Den svenska politiken tycks snarast utgå från egenintressen där säkerhetsdiskursen motiverar fattigdomsbekämpning med Västs intressen i fokus.

Diskursens fokus på det internationella säkerhetsläget och dess inverkan på Sverige skulle kunna relatera till säkerhetsmedvetenheten som följde terroristdådet i New York den 11 september, 2001. Internationella hot tycktes då komma närmare Sverige. Propositionen från 2002 refererar direkt till hot som berör Väst för att motivera sin fattigdomsbekämpning. *"Fattigdom [...] utgör dessutom en farlig grogrund för terrorism och uppblossandet av konflikter."* (PGU 2002/03:122: 29). Diskursen är ännu mer tydlig i 2007 års skrivelse där de största hoten är de med global karaktär: förtryck, ekonomiskt utanförskap, migration, klimatförändringar, människohandel, pandemier och konflikter. (PGU 2007/08:89: 10-11) Det skulle kunna vara så att det säkerhetstänkande som förstärktes i och med 11 september nu har börjat etablera sig i biståndspolitiken, och i 2007 års skrivelse blivit en mer naturlig beståndsdel i svensk politik för global utveckling.

2007 års säkerhetsdiskurs fokuserar inte heller på ett solidariskt ansvarstagande från den svenska regeringens sida. Uttalanden såsom *"Det krävs insatser för att bistå konfliktdrabbade länder"* (PGU 2007/08:89: 37) binder inte regeringen till agerande, och regeringen menar vidare att *"[a]ndra utmaningar berör framförallt människor i utvecklingsländer, men påverkar oss indirekt eller är av sådant slag att vi har en moralisk skyldighet att engagera oss i dem."* (PGU 2007/08:89: 8) Uttalandet tyder på att känslan av ansvar och solidaritet inte längre handlar om vårt medmänniskliga moraliska ansvar utan som en preventiv strategi för att motverka eventuella framtida problem i Sverige. Citatet visar också på den distansering som skrivelsen tar från *"människor i utvecklingsländer"*. Här tydliggörs den maktasymmetri som råder mellan givare och mottagare.

Den rådande biståndsretorikens skildring av biståndsgivare och biståndsmottagare som partners i ett jämlikt förhållande har dominerat biståndet sedan 90-talet (De Vylder 2005:40). Eriksson problematiserar den "fina" retoriken och hävdar att den döljer en fortsatt maktasymmetri. Givarna och mottagarnas olika ekonomiska förutsättningar sätter alltid mottagarna i en ojämlig maktposition. Givaren sätter reglerna och mottagaren måste mer eller mindre tyst anpassa sig. (Eriksson 2001: 161-165)

När Väst får sätta reglerna för fattigdomsbekämpning utifrån sina egna intressen hamnar västcentrerade intressen alltså i förgrunden. Detta kan till exempel exemplifieras i regeringens inte helt oproblematiska fokus på miljö i biståndsfrågan. Miljö och klimat har formulerats som ett av tre prioriterade områden för det svenska utvecklingssamarbetet, och skrivelsen trycker på det faktum att frågan är global och även drabbar Sverige. (PGU 2007/08:89: 58) Utvecklingsländernas ekonomiska utmaningar är inte alltid kompatibla med miljötänkandet. Frågan är vems ansvar miljöfrågan är, och vems fel det är att miljöproblem uppstått? Skrivelsen från 2007 gör dessutom antaganden om Sverige som förebild inom miljöarbetet, vilket skjuter över ansvarsfrågan på utvecklingsländerna, trots att Sverige har helt andra förutsättningar. (PGU 2007/08:89: 59) Sammanfattningsvis så kan säkerhetsdiskursen sägas vara mer präglad av egenintresse än solidaritet.

5.4 Sverige som norm

Diskursteori belyser maktstrukturer. Olika diskurser får tolkningsföreträde och detta reproducerar maktasymmetri i samhället. (Jørgensen - Phillips 2000: 79) Vi kan urskilja en diskurs som beskriver Sverige och det västerländska som norm i både propositionen och skrivelsen, där Sverige och "vår utveckling" och "expertis" antas vara idealet. Antonio Gramsci kallar processen för *naturalisering* där "[g]enom betydelsebildningen kan maktförhållandena naturaliseras, alltså bli så självklara att de inte kan ifrågasättas." (Jørgensen - Phillips 2000: 39) Som konstaterat så befinner sig de olika diskurserna i texten i ett dialektalt förhållande till varandra, där de även konstituerar varandra. Antagandet om Sverige och västerländska synen på utveckling som norm kan även hittas i andra diskurser, men behöver även särskiljas för att tydliggöra det eurocentriska perspektiv som präglar texterna. Den postkoloniala teorin kritiserar alltså de neokoloniala tendenserna i svensk politik. Den postkoloniala teorin kritiserar alltså de neokoloniala tendenserna i svensk politik. Tendenserna är tydliga i denna diskurs precis som i den nyliberala diskursen, eftersom att synen på Sverige och Väst som norm förutsätter att alla andra är avvikande. Tendenserna är tydliga i denna diskurs precis som i den nyliberala, eftersom synen på Sverige och Väst som norm förutsätter att alla andra är avvikande. Inom postkolonial teori benämns det avvikande som "de Andra".

Regeringens uttalanden om en helhetssyn på utveckling (PGU 2002/03:122: 14) är ett exempel på hur regeringen anser sig ha tolkningsföreträde på vad som är utveckling. Det bygger på ett grundläggande antagande att det faktiskt går att ha en gemensam global syn, och att utveckling skulle vara en linjär process. 2007 års skrivelse går ett steg längre, i att den beskriver att "[a]rbetet i inom FN och andra multilaterala forum ger Sverige möjlighet att befästa normbildningen på området och verka för en samlad ansats från det internationella samfundets sida." (PGU 2007/08:89: 57) Diskursen om västerländska värden som norm har alltså stärkts. Synen på utveckling som en linjär process är en kvarleva från moderniseringsteorierna, som pekade på det västerländska samhället som "det åtråvärda och förutbestämda målet". (Eriksson 2001:169)

Uteslutandet av aktörer i propositionen är ett språkanvändande som exkluderar tankar utanför diskursen. "Sverige ligger långt framme i arbetet med att formulera en helhetssyn på globaliseringen." (PGU 2002/03:122: 13) De aktörer som skulle kunna ha en gemensam syn torde vara de regeringschefer som ingår i de internationella organisationerna som Sverige samarbetar med för att formulera en helhetssyn. Genom att inte specificera något subjekt i meningen, aktören som skulle dela helhetssynen, utesluts de individer eller aktörer som inte får vara med i processen. Boréus och Bergström beskriver textegenskapen som utesluter deltagare som nominalisering. (Boréus – Bergström 2005: 284-285) Konsekvenserna blir bland annat att Sveriges arbete med "helhetssyn på globalisering" framstår som någonting positivt, trots att det finns en risk att helhetssynen utesluter individer med avvikande åsikter.

Den lingvistiska metoden kan användas för att analysera processer. Bland de lingvistiska redskapen kan man bland annat urskilja *transitiviteten*, som tidigare nämnt. (Boréus – Bergström 2005: 284) Synen på globaliseringen som uteslutande positiv är genomgående både i PGU från 2002 och från 2007. Globaliseringen är en process som vi kan ”dra nytta av”, vilket skulle kunna relatera till den internationalisering av utvecklingspolitiken som bland annat Millenniemålen resulterat i. (PGU 2002/03:122: 12). Men eftersom globaliseringen beskrivs som ”en händelse” snarare än någonting aktiva aktörer kan reglera, så naturaliseras den. Denna verklighetsbeskrivning är starkt ifrågasatt i olika teoribildningar, och antagandet om globaliseringen som en naturlig process osynliggör eventuella tankar om ett alternativ till den ekonomiska globaliseringen. Postkolonialismen kritiserar hur denna process även fungerar som ett reproducerande av de rådande strukturerna. (Eriksson 2005: 19) Diskursen är ännu tydligare i 2007 års skrivelse där globaliseringen inte ifrågasätts överhuvudtaget, utan där fokus istället ligger på hur u-länderna ska dra nytta av en process som beskrivs som ohejdbar. (PGU 2007/08:89: 5,7ff)

Foucault utvecklade alltså de grundläggande begrepp och teorier som stora delar av diskursanalysen idag har sina rötter i. (Jørgensen – Phillips 2000:19) Han pekade på att makt och kunskap var kopplade till varandra, och pekade på begreppet ”sanning” som en diskursiv konstruktion. Varje samhälle har sin sanningsregim, och genom dessa tar vi vissa saker som självklara, samtidigt som vi förtrycker de som går emot normen. (Eriksson 2005:19-20) Regeringens texters gör en lång rad antaganden om olika principer och ting som universella. Propositionen från 2002 förkunnar till exempel att ”*FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna är universell. Den gäller alla utan åtskillnad av något slag...*” (PGU 2002/03:122: 12). Den lämnar inget utrymme för problematisering och ifrågasättande. Samtidigt menar regeringen 2002 att ”...*det finns frågor där det inte finns någon global samsyn. Djupa åsiktsskillnader finns i frågor som rör demokrati och mänskliga rättigheter...*”. Reflektionen lever kvar i 2007 skrivelse, där bland annat sexuella och reproduktiva hälsorättigheter beskrivs som kontroversiella. Regeringen pekar dock på Sverige och våra möjligheter att agera normbildande i frågan. (PGU 2007/08:89: 16) Därmed skapas inget utrymme för dialog.

2007 års skrivelse har en starkt kritisk hållning till regeringar i utvecklingsländer, vilket bland annat syns i den starka kritiken mot olika typer av förtryck som alla är centrerade kring statens förtryck mot folket. Den nyliberala skepsisen mot staten går igen i texterna, inte minst med tanke på att regeringen inte reflekterar över exempelvis ekonomiskt förtryck. I beskrivningen av förtryck skriver de att ”*[m]ånga stater fullgör inte sina skyldigheter när det gäller respekten för de mänskliga rättigheterna. I år [...] stärker regeringen ytterligare sina insatser mot alla former av förtryck.*” (PGU 2007/08:89: 13) Citatet visar även på hur regeringen placerar sig själv i spetsen i kampen mot förtryck. I samma paragraf svartmålas samtidigt den Andre, det vill säga de regeringar som förtrycker. Postkolonialismen menar att debatten runt rasism ofta präglas av en förenklad dikotomi mellan ”de onda” och ”de goda”. (Eriksson 2001:165) Den svenska regeringen och u-landsregeringarna presenteras som antiteser mot

varandra, och reproducerar och upprätthåller på så sätt skillnaderna. (Eriksson 2005:18)

6 Slutdiskussion och slutsatser

6.1 ”Diskursernas kamp”

Syftet med vår analys har varit att undersöka vilka diskurser vi kunnat urskilja i det material vi valt att behandla, samt att se om det hade skett någon förändring i diskurserna över tid.

De diskurser vi lyckats utläsa ur materialet var följaktligen fyra stycken; en fattigheds- och rättighetsdiskurs, en nyliberal diskurs, en säkerhetsdiskurs och diskursen om Sverige som norm.

Vi upplever fattigheds- och rättighetsdiskursen som mycket retorisk i sin form. Trots att den i textuell mening får störst utrymme i 2002 är de andra diskurserna vi identifierat i polemik med dess huvudsyfte: att sätta den fattiga människan i centrum. Vi finner att skillnaden mellan 2002 års PGU och 2007 är främst en förskjutning av den fattiges perspektiv till förmån både för ett mer eurocentriskt perspektiv såsom i diskursen Sverige som norm. Solidaritetsbegreppet som förmedlas 2002 är både kvantitativt och kvalitativt bortskalat i skrivelsen från 2007 och styrker en sådan slutsats.

I skrivelsen överlämnad till riksdagen 2007 av den nuvarande biståndsmministern Gunilla Carlsson, hävdas ”den nya biståndspolitikerna” vara något kvalitativt nytt. (PGU 2007/08:89 5)

Vi vill tvärtom hävda att vi funnit en viss tillbakagång till de neoliberal tankgångar som florerade och var konsensus under 80-talet. Den neoliberal diskursen har ”överlevt” och förstärkts ytterligare i 2007 års skrivelse. Detta är ett exempel på intertextualitet där begrepp och tankemönster reproduceras i tid och rum. (Bergström - Boréus 2005:324) Den neoliberal diskursen har alltså fått ökat utrymme i diskursordningen i 2007 års skrivelse. Med den neoliberal diskursens ökade utrymme i regeringstexterna i åtanke, blir det påfallande hur diskurserna krockar med varandra. Retoriken i fattigheds- och rättighetsdiskursen talar om hur ett fattigheds perspektiv ska råda och hur de individuella rättigheterna ska vara grundstenen i utvecklingspolitiken. Samtidigt förespråkar den nyliberala diskursen ett helt annat ställningstagande, där fattigheds perspektivet förminskas och ersätts av neokoloniala tankesätt. Utvecklingsländerna erbjuds Västs utformade ekonomiska paketlösningar som presenteras som den enda lösningen på utvecklingsproblemet. Ekonomismen naturaliseras och mottagarna (utvecklingsländerna) passiviseras.

Säkerhetsdiskursen och diskursen om Sverige som norm är förmodligen de diskurser som står närmast varandra med sina västcentrerade perspektiv, vilka vi identifierat med hjälp av postkoloniala glasögon. Regeringen porträtterar fattigdom och säkerhet som två sidor av samma mynt, med Väst som utgångspunkt, utan att problematisera de ojämna maktförhållanden som råder. Vi har vidare funnit ett ökat fokus på egenintresset som dominerar i de båda diskurserna. Eriksson identifierar samma ojämlikhet och menar att ”*partnerskapsretoriken [fattigdoms och fattighetsperspektivet⁴] fortfarande präglas av en paternalism där givaren [regeringen och Sverige⁵] ger sig rätten att diagnostisera mottagarens problem[...]och utfärda det rätta botemedlet...*” (Eriksson 2001:185). Det här är en illustration av den maktasymmetri som råder, där regeringen sitter på all beslutsmakt.

Vår huvudsakliga slutsats i våra analyser är att vi finner flera oförenliga diskurser som slåss om att ge mening åt de tre begrepp vi identifierat som centrala i sammanhanget; nämligen utveckling, fattigdom och bistånd.

Vi har i analysen valt att separera diskurserna och behandla dem var för sig. Vi hävdar emellertid att de överlappar och går in i varandra samtidigt som de motsäger varandra, vilket inte är ett ovanligt fenomen i kritisk diskursanalys. Detta är ett exempel på ett *interdiskursivt beroendeförhållande* där begrepp och antaganden reproducerar och reproduceras i tid och rum. (Bergström – Boréus 2005, 313) Gemensamt för PGU texterna är att de talar om koherens som målet med utvecklingspolitiken. Trots att samverkan och samstämmighet ska genomsyra den diskursiva politiken såväl som den sociala praktiken så har vi urskiljt diskurser som är oförenliga med detta resonemang. Motsägelsefulla diskurser kan synliggöras redan i en kritisk diskursanalys, som den vi utfört, men effekterna av dem blir förmodligen först tydliga i den sociala praktiken. För att låna Samuel P. Huntingtons uttryck anser vi det vara en sorts diskursernas kamp som vi lyckats utläsa. Meningsskapandet sägs ha en ideologisk betydelse och deltar i konstruerandet av verkligheten, därför kan ett synliggörande av diskursernas kamp också innebära ett avtäckande av en ideologisk kamp.

---

⁴ Vår egen anmärkning.

⁵ Ibid.

6.2 Framtida forskning

Det skulle kunna vara relevant att även titta på den tredje dimensionen av den kritiska diskursanalysen; den sociala praktiken. Den sociala praktiken kan både vara diskursiv och icke-diskursiv, men även då den inte är diskursiv står den fortfarande i en dialektal relation till den diskursiva praktiken som vi analyserat. (Bergström - Boréus 2006: 308)

Skillnaden mellan att säga och faktiskt göra innefattar spänningen mellan politisk retorik och faktisk handling (Bergström, Boréus, 2005: 347). Landfokuseringen, men även den föreslagna budgeten, kan vara indikatorer på den inverkan PGU propositionen och skrivelsen har haft på den sociala praktiken. Om diskurserna vi identifierat är oförenliga så leder detta till att den som ansvarar för implementeringen, i detta fall Sida, tvingas omvandla retorik i praktik. Det faktiska resultatet präglas av den ena eller det andra diskursen, vilket går emot målet om en samstämmig politik. Frågan är då hur stort utrymme fattigdomsperspektivet respektive den nyliberala diskursen skulle få i den sociala praktiken. Uppgiftens begränsning har gjort att vi ej valt den dimensionen, dock anser vi att vår kritiska diskursanalys kan inspirera framtida uppsatser på kandidat- och/eller magisternivå.

7 Referensförteckning

- Bergström, Göran - Boréus, Kristina, 2005. *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Boréus, Kristina, 1994. *Högervåg*. Stockholm: Tidens förlag.
- Börjesson, Mats – Palmblad, Eva, 2007. *Diskursanalys i praktiken*. Malmö: Liber.
- Carlsson, Gunilla, 2007-08- 27. Den nya utvecklingspolitiken, Dagens Nyheter DN Debatt
www.regeringen.se/sb/d/8582/a/86576 (hämtat: 2008-04-15)
- De Vylder, Stefan, 2002, *Utvecklingens drivkrafter*, Stockholm: Forum Syd.
- Emt, Jeanette – Eriksson, Gunnar, Nationalencyklopedin. Sökord: Diskurs
www.ne.se (hämtat: 2008-04-20)
- Eriksson Baaz, Maria, 2001. "Biståndet och partnerskapets problematik" i Faye, Louis - Mc Eachrane, Michael (red.) *Sverige och de Andra Postkoloniala perspektiv*. Falun: Natur och Kultur.
- Eriksson, Catharina – Baaz Eriksson, Maria - Thörn, Håkan, 2005. *Globaliseringens Kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Falun: Nya Doxa.
- Faye, Louis - Mc Eachrane, Michael (red.), 2001. *Sverige och de Andra Postkoloniala perspektiv*. Falun: Natur och Kultur.
- Jørgensen Winther, Marianne – Phillips, Louise, 2000. *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Lundquist, Lennart, 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Odén, Bertil, 2006. *Biståndets idéhistoria – från Marshallhjälpen till millenniemål*, Lund: Studentlitteratur.
- PGU = *Politik för Global Utveckling*, 2002/03:122.. Regeringens proposition. Stockholm: Regeringen

PGU = *Politik för Global Utveckling*, 2007/08:89. Regeringens skrivelse.
Stockholm: Regeringen
Svenska FN-förbundet. Millenniemålen.

www.sfn.se/page.asp?nodeId=820 (hämtat 2008-05-05)

UD om Parisdeklarationen

www.regeringen.se/sb/d/10422/a/55579 (hämtat: 2008-04-27)